

ZA NOVÉ TVŮRČÍ ČINY...

METODIKA

Autorský tým: Michaela Veselá (ÚSTR), Tereza Fenclová Mašková (ÚSTR), Jaroslav Pinkas (ÚSTR), Libor Svoboda (ÚSTR)



ANOTACE

Námět se zabývá Prohlášením československých výborů uměleckých svazů, které se zapsalo do mysli lidí pod označením „Anticharta“. Seznamuje žáky a žákyně s kampaní, kterou normalizační režim vedl proti Chartě 77 v médiích, s motivacemi umělců, kteří se do kampaně zapojili, i postoji „obyčejných lidí“, kteří tuto kampaň sledovali v médiích.

VZDĚLÁVACÍ CÍLE / CO SE ŽÁCI A ŽÁKYNĚ UČÍ

- charakterizovat jednou větou, co byla „Anticharta“,
- vysvětlit několika větami motivace umělců, kteří podpořili „Antichartu“,
- charakterizovat několika větami postoj „obyčejných lidí“ vůči disentu.

HISTORICKÉ MYŠLENÍ

dobové perspektivy

CÍLOVÁ SKUPINA

ZŠ/SŠ

ČASOVÁ NÁROČNOST

90 minut






KLÍČOVÁ SLOVA

Charta – Anticharta – tzv. normalizace – 70. léta v Československu

ZDROJE A MATERIÁLY

<https://edu.ceskatelevize.cz/namet/volha-tvurci-ciny>

INSTRUKCE:

FÁZE 	POPIS 	VYUČUJÍCÍ 	ŽÁCI A ŽÁKYNĚ 	KOMENTÁŘ 
1. fáze 10 minut	Evokace: Videoukázka Volha: „Když to podepsal i Kája...”	Seznamuje žáky a žákyně s badatelskou otázkou první hodiny: Proč se účastnili „Anticharty“? Rozdá žákům a žákyním pracovní list I. Pustí evokační ukázkou ze seriálu Volha (J. Páchl, r. 2023), která uvozuje téma tzv. Anticharty. Vede diskuzi nad otázkami z pracovního listu.	Zhlédnou ukázkou. Odpovídají na otázky v pracovním listě.	
2. fáze 10 minut	Kontextualizace	Seznamuje žáky a žákyně se základní chronologií a pojmy.	Zasazují kampaň režimu proti Chartě 77 do širších historických souvislostí. Jako výchozí diskou slouží časová osa se základní chronologií a slovníček základních pojmů.	
3. fáze 10 minut	Práce se zdrojem 2: „Anticharta“ očima významných umělců	Pustí ukázkou z filmu P. F. 77 (r. Jaroslav Brabec, 2003). Vede diskuzi nad doprovodnými otázkami.	Zhlédnou ukázkou. Odpovídají na otázky v pracovním listě.	
4. fáze 10 minut	Práce se zdrojem 3: Vzpomínka Dany Němcové na „Antichartu“	Zadá za úkol přečtení zdroje 3. Na závěr první hodiny zreflektuje výstupy žáků a žákyně. Pokud zbyde čas, lze zařadit svědectví Evy Pilarové, která své vystoupení v rámci kampaně hodnotí s odstupem času kriticky (https://www.pametnaroda.cz/cs/pilarova-eva-1939).	Čtou text vzpomínky a odpovídají na doprovodné otázky. Následně se pokoušejí odpovědět na badatelskou otázku: Proč se účastnili „Anticharty“?	V rámci přípravy na další hodinu můžeme zadat domácí úkol, aby se žáci a žákyně zeptali pamětníků (lhostejno jestli v rodině či mimo ni), zda registrovali kampaň ohledně „Anticharty“, jak ji hodnotili a jak se na celou věc dívají dnes.

FÁZE 

POPIS 

VYUČUJÍCÍ 

ŽÁCI A ŽÁKYNĚ 

KOMENTÁŘ 

5. fáze
20 mint

Práce se zdroji 4, 5, 6:
Charta 77 očima ostravských dělníků,
K. W. (1941) o Chartě
77 a vztahu k opozici,
J. J. (1946) o politické
opozici před rokem 1989

Seznamuje žáky a žákyně s badatelskou otázkou druhé hodiny: Jaký byl postoj „obyčejných lidí“ k disentu?

Rozdělí žáky a žákyně do skupin, rozdá jim pracovní list II a instruuje je, jak postupovat.

Seznamují se ve skupinách s prameny a formulují odpovědi na doprovodné otázky.

Alternativně můžeme místo zdrojů 5 a 6 použít vzpomínky, které v rámci domácího úkolu získali žáci a žákyně od pamětníků.

6. fáze
20 minut

Reflexe výstupů a shrnutí tématu

Vede diskusi, při níž shrnuje žákovské závěry z analýzy pramenů.

Následně se pokouší hledat odpovědi na zastřešující otázky: Co byla „Anti-charta“? Jaké důvody vedly umělce k účasti na této kampani? Jak se vůči této kampani (a vůči celému disentu) stavěli „obyčejní lidé“.

Doporučujeme prezentovat závěry, když už ne všech skupin, tak alespoň jedné, před celou třídou.

ZDROJE:

ZDROJ 1

„Když to podepsal i Kája...”

Volha, 4. díl (r. J. Pachtl, 2023)

Ukázka nás zavádí do prvních měsíců roku 1977, kdy veřejný prostor zaplnila mediální kampaň zaměřená na dehonestaci Charty 77. Jelikož text prohlášení nesměl být nikde veřejně publikován, koloval pouze v samizdatové formě a jeho obsah znala jen hrstka zasvěcených. Podpisové akce, které se proti Chartě 77 organizovaly, tak stavěly lidi do paradoxní situace – chtělo se po nich, aby se vymezili, aniž by věděli proti čemu.

ZDROJ 2

„Anticharta“ očima významných umělců

P. F. 77 (r. Jaroslav Brabec, 2003)

Film pojednává o herečce Ludmile Damiánové, která čelí dilematu, zda se zapojit do režimní kampaně proti Chartě 77, nebo tuto kampaň odmítnout. Na jedné straně stojí její rodinný původ (otec byl legionářem) a lidská slušnost, na straně druhé kariéra jejího jediného milovaného syna. V ukázce diskutuje se svým kolegou Viktorem (Oldřichem Lipským) o tom, zda nabídku přijme či nikoli.

ZDROJ 3

Vzpomínka Dany Němcové na „Antichartu“

NĚMCOVÁ, Dana. „Děj se co děj, nemáte se čeho bát...“. Praha 2021, s. 105

Dana Němcová (1934–2023) patřila k významným postavám disentu. Byla signatářkou Charty 77 a jednou z jejích mluvčích. Dvakrát byla za své názory a postoje vězněna. Ukázka z memoárů ilustruje postoj disidentů k hercům, kteří se propůjčili k režimní kampani proti Chartě.

ZDROJ 4

Charta 77 očima ostravských dělníků

Mluvčím Charty 77 – Signatářům. Přijetí Charty 77 v Ostravě. 5. 3. 1977, Kavín Ludvík, ABS, sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V): arch. č. V-33766 MV, 11. část, s. 215

Ukázka pochází ze spisu, který si Státní bezpečnost vedla na osoby okolo Charty 77. Autor textu Ludvík Kavín, jeden z prvních chartistů, informuje ostatní osoby okolo iniciativy, jak byla Charta přijata v místě jeho bydliště. Neutěšené poměry rodiny po signování Charty vyústily v její odchod do Rakouska, které otevřelo všem ohroženým chartistům své hranice.

ZDROJ 5

K. W. (1941) o Chartě 77 a vztahu k opozici (2009)

VANĚK, Miroslav: Obyčejní lidé. Pohled do života tzv. mlčící většiny, Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence, Praha 2009, s. 678

Svědectví pana K. W. zaznamenali historici z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR (ÚSD) v rámci projektu mapujícího paměť „obyčejných lidí“, tedy lidí, kteří aktivně nepodporovali režim, ani se vůči němu aktivně nevymezovali.

ZDROJ 6

J. J. (1946) o politické opozici před rokem 1989 (2010)

VANĚK, Miroslav: Obyčejní lidé II, Praha 2010, s. 363–364

Svědectví pana J. J. z projektu ÚSD bylo zaznamenáno historiky z ÚSD v rámci projektu mapujícího paměť „obyčejných lidí“.

KOMENTÁŘ:

Stabilita normalizačního režimu, alespoň v prvních letech své existence, byla založena na neviditelné společenské smlouvě mezi vládnoucími elitami a „obyčejnými lidmi“, tedy drtivou většinou populace, která se nechtěla politicky projevit. Režim vyžadoval formální projevy loajality a na oplátku nabízel sociální výhody a jistoty („sociální pohodlí“). Většina obyvatelstva se těmto poměrům přizpůsobila a výměnou za tyto jistoty rezignovala na politickou aktivitu. To umožňovalo „normalizátorům“ postupné utahování šroubů, pronásledování jakýchkoliv nezávislých iniciativ, které by v jejich představách mohly ohrozit mocenský monopol režimu. Zároveň tento rostoucí tlak vedl k semknutí lidí, kteří novou společenskou situaci nepřijali a pokusili se vůči ní vymezit. Impulzem byl relativně úspěšný protest proti pronásledování undergroundové kapely The Plastic People of the Universe v roce 1976 a také přijetí helsinských dohod zaručujících lidská práva do právního řádu Československa. V lednu 1977 tak vzniklo společenství Charty 77, které sdružilo nezávisle cítící a aktivně vystupující občany. Vzápětí se stalo terčem režimu. Na jedné straně se rozjela represe vůči signatářům a mluvčím (jeden z mluvčích prof. Jan Patočka při výslechu na StB zemřel), zároveň odstartovala mediální kampaň zaměřená na očernění příslušníků tohoto společenství, pro něž se vžilo označení disidenti. Tento námět reflektuje dvě témata – jednak otázku zodpovědnosti kulturních elit za podporu režimní normalizační propagandy a jednak postoje „obyčejných lidí“ vůči této propagandě a vůči disentu vůbec.

První hodina je vhodná i pro základní školy a zaměřuje se především na otázku svědomí umělců, kteří této kampani propůjčili svou tvář a svou popularitu. Úvodní evokační video ukazuje reflexi této kampaně a objevují se v něm i dobové záběry (pokud to časová dotace umožňuje, můžeme pustit i část projevu Jiřiny Švorcové: <https://normalizace.dejepis21.cz/prehravac.html?kapitola=20 & objekt=1>). Další zdroje se věnují odpovědnosti umělců a mravním dilematům, kterým byli v důsledku tlaku režimu umělci vystaveni.

Druhá hodina se zaměřuje na práci se svědectvími pamětníků, jež se dílem vztahují ke kampani, ale dílem reflektují i postoje „obyčejných lidí“ vůči disentu. Je třeba si uvědomit, že tyto postoje byly široce diferencované a jsou i dnes předmětem diskusí mezi historiky, nelze tedy zvolené prameny považovat za jediné reprezentanty „obyčejných lidí“ vůči disentu. Většina odborníků a odbornic z oblasti historie a sociologie se nicméně shoduje v tom, že ze strany „obyčejných lidí“ mohl disent čerpat maximálně opatrné sympatie, nikoli však přímou podporu. Pokud se rozhodnete zařadit i druhou hodinu, pokuste se žáky a žákyně povzbudit k tomu, aby sehnali ve svém okolí formou oral history nějakou vzpomínku na kampaň „Anticharty“ a vztah „obyčejných lidí“ k disentu.